

CASTELL DE PALAFOLLS. Ruïnes.

El recinte sobirà és de forma poligonal, irregular i descentrat respecte a la totalitat del conjunt. Interiorment es dividia en dos àmbits: el primer, del segle XIII, comprèn unes naus separades per una filada d'arcs, una cisterna coberta amb volta de canó i una capella coberta amb volta apuntada. El segon, ocupa una elevació allargada, disposa d'una sèrie d'àmbits al voltant d'un espai que devia ser descobert. A l'extrem nord s'alça part d'una torre de planta rectangular amb fragments d'aparell en opus spicatum i, al costat sud-est, adossada a una torre, hi ha una estança coberta amb volta de canó que es creu que podria ser la base de la torre de l'homenatge. Al sud es troba la porta d'entrada.

El recinte jussà, s'orienta de nord-oest a sud-est i és d'època gòtica, posterior a mitjan del segle XV. Consta de: una gran plaça d'armes, les restes d'una gran torre a l'extrem nord i, en el flanc de ponent, on hi ha la baixada cap al recinte sobirà, un conjunt de baluards per protegir l'entrada.

A l'extrem sud de tot el conjunt hi ha les restes del pont llevadís.

Text: Joan Codina i Bernaus

Fotos: Joaquim Graupera i Graupera

BIBLIOGRAFIA

Catalunya Romànica, vol. XX, Barcelonès, Baix Llobregat i Maresme.
Guies Catalunya Romànica, vol.19; el Barcelonès, el Baix Llobregat i el Maresme.

AARS

AMICS DE L'ART ROMÀNIC DE SABADELL

Núm. 114

26 de febrer de 2012

MARESME

MONESTIR DE SANT POL DE MAR

Està situat en un tossal prop de la línia de mar, on anteriorment hi hagué algun tipus d'emplaçament romà. Els seus orígens no són gaire clars, encara que hi ha una primera notícia, no documentada, de l'any 882, les primeres fidedignes són del 950 i 955.

Hi hagué una primera etapa de l'any 968 fins el 1068 en què fou una abadia benedictina. En aquesta data inicial, el primer abat Sunyer obtingué un privilegi imperial del rei Lotari i nombroses donacions de nobles, que continuaren després, però al segle XI hi hagué una davallada i una forta crisi agreujada pels atacs dels pirates àrabs.

Per tal de revitalitzar-lo, l'any 1068 els comtes de Barcelona el varen cedir al cenobi benedictí de Sant Honorat de Lerins (Provença) i passà a ser un priorat que en depenia. La segona etapa fou d'esplendor, rebé novament donacions i es prolongà fins a la segona meitat del segle XIII en què Catalunya perdé la Provença i com a conseqüència el priorat entra una altra vegada en crisi. L'abat de Lerins el va vendre a Guillem de Montgrí, sagristà major de Girona i arquebisbe de Tarragona, qui l'utilitzà com a castell i on rebé l'homenatge dels seus vassalls. El 1269 el cedí als cartoixans d'Escaladei, amb la condició de la fundació d'una nova cartoixa, que fou la segona a Catalunya.

La tercera etapa, la cartoixana, del segle XIII al XV, fou de gran prosperitat encara que no tranquil·la, a causa de les freqüents topades amb els

senyors veïns, els Cabrera. El 1415 passaren a dependre del monestir de Montalegre, que havien fundat els cartoixans de Vallparadis. Finalment, el 1434, la cartoixa es trobava en total decadència, fou abandonada i venuda al vescomte de Cabrera. A la segona meitat del segle XV, Bertran d'Armendaris, senyor circumstancial, la fortificà i l'emprà com a construcció militar, però a causa de la seva poca operativitat, no tardà gaire en abandonar-la.

MONESTIR. SANT POL DE MAR.

Al voltant del monestir s'anà formant un petita vila, que fins el 1574 en què s'independitzà, era el barri marítim de Sant Cebrià de Vallalta. El 1590 es construí la nova església parroquial de Sant Jaume en estil gòtic tardà, moment en el que es creu que fou remodelada la nau de l'actual església del monestir amb l'afegit de la torre rectangular de ponent. Durant la Guerra

del Francès, l'església es fortificà novament i fou incendiada pels francesos. Actualment és una petita capella que depèn de l'església parroquial de Sant Jaume.

L'edifici actual és molt complex i correspon a diverses fases constructives. Sota la nau de l'església romànica, hi ha una primitiva edifi-

MONESTIR DE SANT POL. Interior. Fornícules de l'absis.

L'any 1319, tot el sector de l'esquerra de la Tordera passà a Blanes i el 1559 la demarcació de Malgrat s'erigí en parròquia pròpia. A partir del segle XVII es creà un nou nucli urbà, el de les Ferreries, que fou creixent fins que, al ser la part més poblada, el 1906 es construí l'església de Santa Maria de les Ferreries o de Palafolls, que passà a ser la parroquial i la de Sant Genís a dependre'n. Actualment el municipi de Palafolls és l'antic de les Ferreries i el nucli primitiu, Sant Genís de Palafolls, en depèn administrativament.

De l'edifici romànic del segle XI, només en resta la nau amb volta de canó i arcs torals, i les arcuacions llombardes de l'exterior del mur de migdia. Són fetes amb dos tipus diferents de pedra, que li donen una bonica bicromia. En un dels pilars dels arcs torals del costat nord, es conserva incisa una creu grega que recorda la primera consagració.

Als segles XV i XVI, a la façana de ponent, es bastiren el campanar i la torre rodona de defensa, i s'obrí la nova porta d'amples dovelles. També el XVI, s'afegí la capella gòtica de migdia i, al llarg dels segles XVIII i XIX es va allargar la capçalera i es construí una nova nau al costat nord. A la nova capçalera encara s'afegí un nou absis que actualment serveix de sagristia. A l'església es conserva una imatge gòtica del segle XV, de pedra policromada, de la Mare de Déu amb el Nen procedent del castell de Palafolls. Tot i que rebé el nom de Mare de Déu de Tordera és de procedència desconeguda, probablement d'escola castellana.

CASTELL DE PALAFOLLS

Està documentat des del 1035 i era de la família Humbert de Sesagudes o del Montseny, més tard els seus descendents es cognomenaren de Palafolls. L'any 1113 el comte Ramon Berenguer III cedí l'alta jurisdicció del castell als vescomtes de Cabrera, mentre que la baixa quedava en mans dels Palafolls, això provocà molts conflictes El 1381, els Palafolls varen vendre el castell i la seva jurisdicció al rei Pere III el Cerimoniós, el qual el revengué a Bernat IV de Cabrera, de manera que aquests n'aconseguien el domini total. Fins l'any 1880, en què va ser incorporat a l'estat, pertanyé als Cabrera i als seus successors, els Moncada, els Aitona i els Medinaceli, llevat del període de la guerra dels Remences en què primer fou confiscat pel navarrès Bertran d'Armendaris. Després passà a mans d'altres senyors i finalment retornà als Cabrera. L'any 1970 s'iniciaren els treballs de restauració.

Del conjunt del castell, només en queden les restes. Parteix d'una primitiva construcció de finals del segle X o inicis del XI en la que s'efectuaren ampliacions i reformes fins el XV. Té una planta força complexa, es divideix en dos recintes clarament diferenciats: el sobirà -superior- i el jussà -inferior-

ESGLÉSIA DE SANT PERE DE RIU.

L'edifici, és d'una sola nau coberta amb volta de canó i capçada, a llevant, per un absis semicircular cobert amb volta de quart d'esfera. A l'exterior la capçalera i el mur sud estan ornats amb arcuacions i lesenes llombardes. La porta primitiva

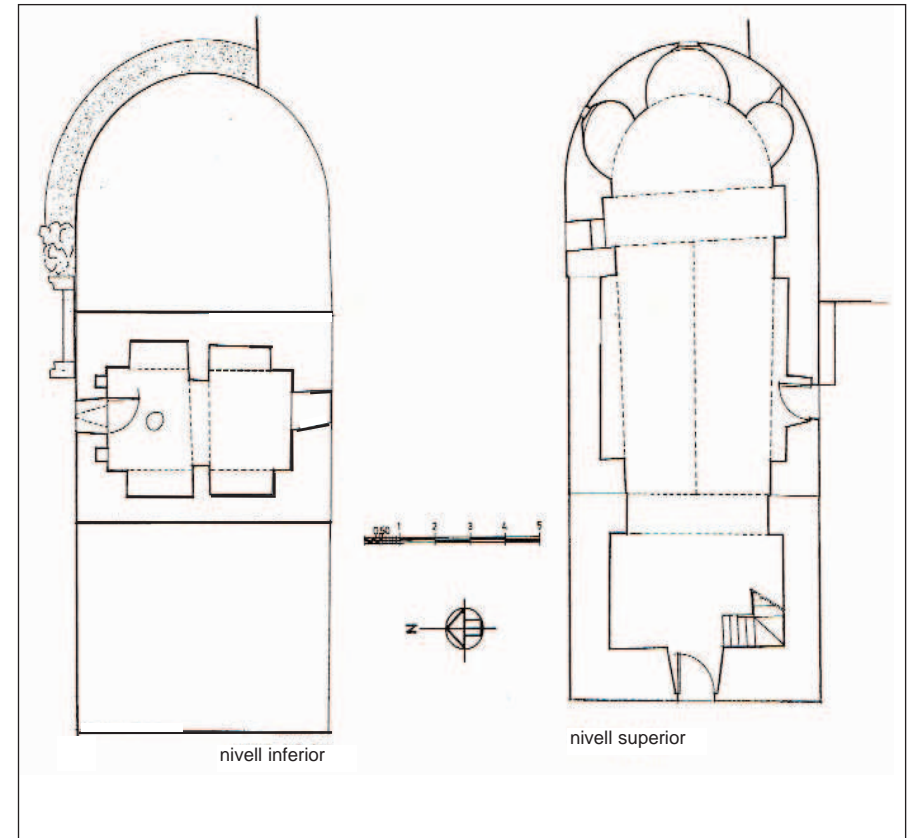
era al mur sud, el 1744 s'obrí l'actual portada principal i al damunt un rosetó. Al costat nord hi ha un campanar de planta quadrada, la seva base és romànica, però l'últim pis i la coberta piramidal són una refeció molt tardana.

Al costat de l'església, davant de l'absis, hi ha una construcció antiga coneguda com el Mirador -un comunidor- que no està documentada, però es creu que és d'època visigòtica o preromànica. És de planta quadrada, consta de dues plantes, la inferior és coberta per una cúpula. En els murs sud i de llevant, té dues finestres d'arc apuntat i doble esqueixada. L'aparell és de pedra i molt irregular.

Al costat nord del temple, hi ha una necròpolis alt medieval. Procedents del conjunt hi ha cinc lloses sepulcral amb motius heràldics esgrafats, tres serveixen de graons d'accés a l'església i les altres dues són als parterres de davant de la porta principal.

ESGLÉSIA DE SANT GENÍS DE PALAFOLLS

Era la primitiva església parroquial d'un petit nucli urbà anomenat Palafolls. La primera documentació és de l'any 948 i inicialment depenia del monestir de Sant Pere de Rodes. El 1079, el bisbe de Girona consagrà una nova església dedicada a Sant Genís, de la qual en resten algunes parts.

MONESTIR DE SANT POL DE MAR. Planta de J.A. Adell, publicada a Catalunya Romànica, vol. XX, p. 517

cació molt estranya ja que no es correspon amb les habituals. Es tracta d'una nau rectangular, orientada N - S, coberta amb volta de canó suportada a cada banda per dos arcs formers i reforçada per un arc toral molt més baix que produeix un efecte de partió. A la façana nord, s'obre una porta flanquejada per dos petits nínxols buidats al mur. A la sud, hi ha una altra porta amb llinda de fusta, oberta posteriorment, que devia comunicar amb les dependències monacals quan les empraven com a magatzem agrari. L'aparell és molt irregular amb blocs de pedra un xic escairats, a l'interior incorpora també elements ceràmics i abundància de morter de calç. Els arcs són fets totalment amb peces ceràmiques, majoritàriament tègules romanes reaprofitades. Es tracta d'una construcció que alguns daten al segle V o VI i en canvi altres al X.

L'església romànica és d'una sola nau, coberta amb volta de canó lleugerament apuntada i sostinguda per dos arcs formers adossats als murs N i S. Està capçada, a llevant, per un absis semicircular cobert amb volta de quart d'esfera, ornamentat interiorment per tres nínxols de planta semicircular, el central molt més gran, i a l'exterior per un ràfec format per una llosa que sobresurt sota la qual hi ha un fris i arcuacions llombardes, fetes amb peces de terrissa romana i que arrenquen de petites impostes de pedra sorrenca. La nau, es creu que el 1590, fou allargada pel costat de ponent, s'afegí un cos que a l'interior forma un cor suportat per un arc rebaixat i que s'eleva per sobre del nivell de les cobertes formant una torre amb dues petites espadanyes. La resta de l'edifici també fou sobrealçat. La capçalera es pot datar al segle XI, en canvi la nau fou construïda o refeta al XII.

AQUÈDUCTE ROMÀ DE CAN CUA (PINEDA DE MAR)

Recollia les aigües d'un petit congost de la vall de Riu, per mitjà d'una resclosa. Tenia una llargària de 3.5 km, un desnivell de 40 m i amb el seu recorregut salvava quatre torrenteres. En una d'elles, la de Can Cua, hi ha les restes més ben conservades, quatre arcades. Fou construït amb pedres calcàries o granítiques extretes al mateix indret, trencades a cop de martell, lligades amb morter de calç i sorra i disposades en filades irregulars. Prat i Puig data la construcció a finals del segle II o el III dC, altres, en canvi,

AQUÈDUCTE ROMÀ DE CAN CUA.

creuen que és del segle I dC. Es creu que la seva aigua servia per al consum humà i també per als conreus d'una vil·la romana, situada al mas de Can Roig, que fou activa fins el segle V.

MOLÍ MEDIEVAL DE CAN MARQUÈS (TORDERA)

El mas està documentat amb motiu de la seva donació l'any 1213 al monestir de Santa Maria de Roca Rossa, en canvi el molí apareix per primera vegada en el capbreu de 1505. L'edifici està datat al segle XIV-XV, és de planta quasi quadrada i conserva bastant la seva estructura inicial malgrat les reformes sofertes i que té el sostre esfondrat.

MOLÍ DE CAN MARQUÈS.. Sala de la mola.

Al darrere del molí hi ha la bassa que fou la primera construcció, després s'aprofità el seu mur per adossar-hi el cup i l'edifici moliner, que és d'una sola nau. Les moles resten in situ, la inferior té un esgrafiament –marca de picapedrer-. En la zona on estan ubicades hi ha buidada, al mur, una fornícula amb un arc de mig punt. El cup era de planta semicircular i el carcabà de volta de mig punt fet amb pedres irregulars tot just desbastades. En època moderna, s'efectuaren diverses reformes, s'amplià la bassa desfigurant el cup -del primitiu només en resta la part baixa- i el carcabà fou reforçat amb una nova volta de maons. La porta d'entrada és de finals del segle XVIII. La resclosa era situada a Can Verd i era feta amb pedra desbastada.

ESGLÉSIA DE SANT PERE DE RIU (TORDERA)

El temple és romànic del segle XI, però no està documentat fins l'any 1185. A partir del segle XIII, en el cartulari del monestir de Roca Rossa s'esmenten les famílies i personatges d'aquesta parròquia, sobretot del mas de Riu. L'any 1246, passà a dependre del monestir de Sant Salvador de Breda. A mitjan segle XVIII, es varen fer importants ampliacions a l'església que finalitzaren l'any 1744. Fins el 1968 va tenir un sacerdot propi, a partir de llavors se n'encarrega el rector de Santa Maria de Pineda. Tot i que pertany al municipi de Tordera, eclesiàsticament sempre ha depès de Pineda de Mar.